

<https://doi.org/10.62837/2024.7.176>

F.e.d., prof., AYTƏN.F. QƏHRAMAN
Azərbaycan Dillər Universiteti
Rəşid Behbudov küç. 134, Bakı
ayten.gahraman@gmail.com

İNGİLİS ƏDƏBİYYATI ÜMUMBƏŞƏR MƏDƏNİYYƏTİN FLAQMANI KİMİ VƏ ONUN TARİXİ-MƏDƏNİ ROLU

Bədii ədəbiyyat insanların dünyanı dərk etməsinin əsas yollarından biridir. Əgər milli mentalitet yalnız gözəl söz birləşməsi deyil və həqiqətən də əhəmiyyətli anlayışlara malikdirsə, bu zaman onun xüsusiyyətləri bu və ya digər şəkildə bədii ədəbiyyatda əks olunmalıdır. Bədii ədəbiyyat fenomeni öz-özlüyündə qəribədir. Bu hadisənin filogenetik mənalandırılması onu epistemoloji və ya estetik olaraq birmənalı şəkildə təsnifləşdirməyə imkan vermir. Elə buna görə də tədqiqatçılar ədəbiyyatın müxtəlif keyfiyyət xarakteristikalarını müəyyənləşdirir və onun öyrədici, tərbiyəvi və estetik əhəmiyyətinin olduğunu qeyd edirlər. Bədii ədəbiyyat fenomeni haqqında qəribə sözünü təsadüfən istifadə etmədik. Ədəbiyyatşünaslıqda, bildiyiniz kimi, formalistlər tərəfindən tətbiq olunan "ostranenie" (defamiliarization) termini mövcuddur. "Ədəbi terminlər və anlayışlar ensiklopediyası"nda qeyd edilir: "OSTRANENİE, qəribələşmə ("qəribə" sözündən) - ədəbiyyat nəzəriyyəsinə 20-ci əsrin rus nasiri və ədəbiyyatşünası V.B. Şklovski (1893-1984) tərəfindən daxil edilmiş anlayışdır, hər hansı bir hadisənin ilk dəfə görülmüş kimi təsviri üçün istifadə olunan bədii üsuldur" (1, 704)

Bizim fikrimizcə, bədii ədəbiyyata hazırkı münasibətin formalaşmasında tarixən Avropamərkəzçilik böyük əhəmiyyət kəsb edirdi. Bununla belə Avropamərkəzçiliyə bu kontekstdə tamamilə məntiqi proses kimi baxmaq lazımdır. Müasir dünyanın simasını qloballaşma və vesternizasiya kimi hadisələr müəyyən edir. Bir tərəfdən dünya getdikcə daha çox vahid şəklini alır. Digər tərəfdən, dünyanın belə faktiki birliyi Qərb dəyərlərinin üstünlüyü ilə müəyyən edilir. Sual odur ki, nə üçün Qərb dəyərləri, Qərb həyat tərzini, Qərb mentalitetini müasir dünyada aparıcı rol oynamağa başladı? Bu sualın cavabları çox fərqli və ilk növbədə müsbət və ya mənfəətli ola bilər, amma bu faktın özünü inkar etmək mümkün deyil. Qərbi Avropa mədəniyyətinin üstünlüyü faktını inkar etmənin imkansızlığı belə üstünlüyün yayılması üçün çox sadə bir model yaradır ki, bu da bu üstünlüyün şübhəli olma riskini doğurur. Digər sözlə, əgər müasir dünyada vesternizasiya hökm sürsə, mədəniyyətin bütün sahələrində Qərbin prioritetinin qurulması tendensiyası müşahidə olunur. "Avropamərkəzçilik - elə bir konsepsiyadır ki, ona görə fəlsəfə və mədəniyyətdə elmin, incəsənətin, fəlsəfənin, ədəbiyyatın və s. həqiqi dəyərlərinin inkişafı yalnız Avropada baş verir. Avropamərkəzçiliyin başlanğıcını yunan-roma sivilizasiyasının "barbarlarla" qarşılaşdırılmasında görmək olar. Orta əsrlərdə Avropamərkəzçiliyi

Roma və papalığı yerin mənəvi mərkəzi hesab edən katolisizm ideologiyasına aid idi. Erkən burjua Avropamərkəzçiliyinin həmçinin dini səbələri var idi və çox vaxt Avropanın kapitalist ölkələrinin müstəmləkəçilik istəklərinin üstünü örtürdü. Avropamərkəzçilik ideyaları Prussiya imperiyasını azadlıq və həqiqi mədəniyyət daşıyıcısı kimi təqdim edən Hegelin fəlsəfəsinə, qeyri-avropa mədəniyyətini və s. görməməzlikdən gələn romantizm istiqamətli fransız tarixçisi, burjuaziya ideoloqu Jül Mişlenin fikirlərinə xas idi. Avropamərkəzçilik ideyasının müəyyən qırılması filosoflar Şpenqler və Toynbinin muxtar mədəniyyətlər arasındakı əlaqələrin varisliyini və mümkünlüyünü inkar edən nəzəriyyələrində tapır. Avropamərkəzçilik konsepsiyası "Avropa", yəni kapitalist sivilizasiyasının qorunması, burjua həyat tərzinin apologetizasiyası və neokolonializmin əsaslandırılmasının ideoloji funksiyasını yerinə yetirir. Bu konsepsiyaya özünəməxsus reaksiya Avropa mədəniyyətinin mənimsənilmiş, qeyri-yaradıcı təbiətini, afro-amerikan mədəniyyətinin dəyərlərinin üstünlüyü ilə bağlı "neqrityud" nəzəriyyəsini təsdiq edən "Şərqmərkəzçiliyi" idi. Qeyd etmək lazımdır ki, Avropanın maarifçiləri də daxil olmaqla qabaqcıl mütəfəkkirləri Avropamərkəzçiliyinə mənfi yanaşır, vahid ümumbəşəri və mədəni tarix haqqında fikirlər irəli sürürdülər. Monteskye, Volter, Gerder, Göte və s. yazıçıların ümumi mədəni tərəqqi haqqında xəttini davam etdirərək Marks və Engels qeyd edirdilər ki, "ayrı-ayrı millətlərin mənəvi fəaliyyətinin bəhrələri ümumi dəyərə çevrilir. Milli birtərəflilik və məhdudluq getdikcə imkansızlaşır və bir çox milli və yerli ədəbiyyatdan bir dünya ədəbiyyatı yaranır" (2, 428).

Avropa mərkəzçiliyi beləliklə ideologiya kimi hər hansı bir həqiqi ideologiyaya xas olan yalanların daşıyıcısına çevrilir. "İdeologiya -"yanlış" ("saxta" deyil!) şüurdur. Bu, şüurlu aldatma üsulu deyil, şüursuz özünü aldatma üsuludur. İdeologiyanın funksiyası insanın şüurunda onun davranışının həqiqi, lakin "görməmsiz" motivlərini gizlicə və buna görə də ağrısız şəkildə onun üçün xəyali, lakin ən azı mənəvi cəhətdən məqbul motivlərlə əvəz etməkdir. Məhz buna görə, ideologiya elə bir "dünya rəsmi"ni (onun "təsviri" üsulu) təqdim edir ki, hansı ki, həqiqəti obyektiv dərk etmək məqsədilə deyil, müəyyən qrup maraqlarının əsaslandırılması üçün "şərh edir". İdeologiya fərd və dünya arasında yerləşdirilən və onun bu dünyaya münasibətində vasitəçilik edən kollektiv şəkildə işlənmiş dəyər-məna şəbəkəsidir". (3,10).

Bədii ədəbiyyat mümkün qədər ideologiyalaşdırılmış refleksiya növüdür. Belə ki, bu şüur yalnız the others fonunda yalan ola bilər. Etnik-mədəni ictimaiyyətin özü üçün bu zəruri konkretikadır, bədii obrazlar formasında refleksiyanın meydana gəldiyi konkretika. Bədii ədəbiyyat üçün məhz onun şüursuzluğu vacibdir.

Avropa mərkəzçiliyi beləliklə ideologiya kimi hər hansı bir həqiqi ideologiyaya xas olan yalanların daşıyıcısına çevrilir. "İdeologiya -"yanlış" ("saxta" deyil!) şüurdur. Bu, şüurlu aldatma üsulu deyil, şüursuz özünü aldatma üsuludur. İdeologiyanın funksiyası insanın şüurunda onun davranışının həqiqi, lakin

“görməmiş” motivlərini gizlicə və buna görə də ağrısız şəkildə onun üçün xəyali, lakin ən azı mənəvi cəhətdən məqbul motivlərlə əvəz etməkdir. Məhz buna görə, ideologiya elə bir “dünya rəsmi”ni (onun “təsviri” üsulu) təqdim edir ki, hansı ki, həqiqəti obyektiv dərk etmək məqsədilə deyil, müəyyən qrup maraqlarının əsaslandırılması üçün “şərh edir”. İdeologiya fərd və dünya arasında yerləşdirilən və onun bu dünyaya münasibətində vasitəçilik edən kollektiv şəkildə işlənmiş dəyərmənə şəbəkəsidir” (3,10). Bədii ədəbiyyat mümkün qədər ideologiyalaşdırılmış refleksiya növüdür. Belə ki, bu şüur yalnız the others fonunda yalan ola bilər. Etnik-mədəni ictimaiyyətin özü üçün bu zəruri konkretikadır, bədii obrazlar formasında refleksiyanın meydana gəldiyi konkretika. Bədii ədəbiyyat üçün məhz onun şüursuzluğu vacibdir. L.N. Tolstoyun moralizatorluqda və müvafiq olaraq bədii prinsiplərdən uzaqlaşmaqda ittiham olunduğunu xatırlayaq. Tolstoyun bədii əsərlərində doğru olduğunu, amma fəlsəfəyə gələndə hər şeyi səhv etdiyini deyirdilər. Rəssamın missiyası reallığa adekvat uyğun bədii obrazlar aləmini yaratmaqdan ibarətdir. Üstəlik, bədii obrazlar dünyası bu reallığı bütün xüsusiyyətləri və əsasları ilə qabarıq şəkildə təqdim edir. Bu barədə amma başqa bir baxımdan J.-P.Sartre yazır: “İndi oxucuları kölələşdirmək üçün hər hansı bir cəhd ədəbiyyatçının istedadına təhdiddir. Məsələn, dəmirçini götürsək, faşizm kimi reallıq onun şəxsi həyatına təsir edəcək, amma işinə təsir etməyəcək, amma yazıçıda faşizm hər ikisinə də təsir edəcək, işinə isə həyatından daha güclü təsir edəcək” (4,63).

Başqa sözlə, yazıçı öz düşüncələrini diskursiv şəkildə ifadə edə bilmir. O, əlbəttə ki, düşüncələrini incə ifadə etmək qabiliyyətinə malikdir. Rəssamı bu qabiliyyətdən məhrum etmək olmaz. Problemin mahiyyəti fərqlidir. Yazıçı kütləvi şüura yalnız bədii obrazlar dünyasını yaratdıqda təsir edə bilər. Konkret şəxsiyyətlərdən kənarlaşaraq deyilənləri ümumiləşdirsək, bədii ədəbiyyat refleksiya forması və auditoriyanın ağıl və hisslərinə təsir etmək üsulu kimi siyasi, ideoloji diskursdan daha səmərəli bir fenomendir.

Vladimir Nabokov “Ədəbiyyat sənəti və sağlam düşüncə” məqaləsində yazır ki, “yaratıcılıq prosesi, əslində, iki şeydən ibarətdir: əşyaların tam yerdəyişməsi və ya ayrılması və onların yeni harmoniya terminlərində birləşməsi” (5, 500). Beləliklə bədii ədəbiyyat dünyanı tamamilə fərqli, alışmadığımız rakursda təqdim edir, bədii obrazlar sistemi isə manifestasiya olunan reallıqları hiperbolizə edir.

Bu kontekstdə bütün dövrlərdə xalqın ruhu ilə həmahəng ingilis ədəbiyyatı üzərində bir az daha ətraflı dayanmaq istərdim. Onun nəbzini xalq hərəkətlərinin ritmi ilə eyni vaxtda vururdu. Təsadüfi deyil ki, yaradıcılığı yeni, post-normand mərhələsinin başlamasından xəbər verən ilk əsl ingilis yazıçısı Çoserdir. O, “təkcə yeni ingilis dilinin banisi olmamışdı. O burjuazianın, milli özünüdərkini yüksəlişi ilə bərabər ədəbiyyatda bərqərar olan həyat duyumunun, reallığın bütün tərəflərinə aktiv və acgöz diqqətin ilk dərin ifadəçisi idi” (6.124). Bu 1930-cu illərdə nəşr olunan və incəsənətin, o cümlədən bədii ədəbiyyatın cəmiyyət həyatındakı rolunun sovet anlayışını tam əks etdirən “Ədəbi Ensiklopediya”dan bir alıntıdır. Təsvirin

birtərəfliyinə baxmayaraq, ensiklopediya demək olar ki, burjuaziyaya xas olan sahibkarlıq ruhunun enerjisindən böyük həvəslə danışıq. "O, didaktika və alleqoriyanı, müasir ədəbiyyatda hökm sürən mücərrəd nəsihəti bir kənara ataraq, hansı ki, özünün uzun müddətdir istifadə etdiyi üsullar idi - təbiətə və həyata birbaşa yaxınlaşır, onların bütün müxtəlifliyini və cəmiyyətin bütün siniflərini təsvir edir. O, ən böyük realistlərdən biri və müxtəlif şeir formalarının yaradıcısıdır" (6,124).

Düşünürük ki, Çoserin verdiyi enerji ingilis ədəbiyyatının inkişafının bütün yolunda izlənilir. O, U.Şekspirin, H. Marlounun, C. Geyvudun, S. Danielin və başqa dramaturqların, T. Mor və F. Bekonun, T. Smollett, C. Svift, D. Defo, U. Skott, C. Dikens, R. Stivenson, T. Hardi, U. Tekerey, O. Uayld, Bronte bacıları, A. Konan Doyl kimi realistlərin simasında teatrın inkişafı üçün güclü stimuldur. Burada, nəhayət, C. Qolsuorsi, B. Şou və başqaları kimi ötən əsrin böyük yazıçılarını da qeyd etmək lazımdır. Böyük dənizçilər milləti onun yaradıcılıq gücündən xəbər verən böyük ədəbiyyat yaradır. Artıq XVII yüzillikdə ingilislər sanki barbar yüzillikləri olmamış kimi böyük humanitar mədəniyyət yaradır. Tədqiqatçılar qeyd edirlər ki, "ədəbiyyat tarixçiləri bəzən XVII əsrin ilk onilliklərindəki Londonu böyük qədim yunan dramaturqları dövrünün Afina və ya Mediçi dövrünün Florensiyası ilə müqayisə edirlər" (7, 5). XVII əsrin əvvəlləri bir çox Şekspir innovasiyalarının artıq kanon olmağa müvəffəq olduğu Şekspir məktəbi sonrası dövr kimi nəzərdən keçirilə bilər.

Beləliklə, ingilis bədii ədəbiyyatı həqiqətən də dünya ədəbiyyatında prioritet yer tutur. Bu mövqə həm xalqın tarixi, həm sivilizasiya tarixi, həm də mədəniyyət və ədəbiyyatın tarixi ilə müəyyən edilir.

İngilis bədii ədəbiyyatı və mədəniyyəti ümumiyyətlə bu diskursda prioritet yer tutur, onun mahiyyəti və vacibliyi heç bir şəkildə şübhə altına alınma bilməz. Bu ölkənin, xalqın və sivilizasiyanın belə üstünlüyü şərtsiz xarakter daşıyır. İngiltərənin nüfuzu şübhə altına alınmır, çünki o şübhə altına alınma bilməz.

Vacib olan odur ki, ingilislərin bədii ədəbiyyatı ingilis mentalitetini əks etdirir. İngilis mentaliteti isə təbiətlə, digər sivilizasiyalarla və öz ətaləti ilə uğurlu mübarizə təcrübəsini tam ifadə edir.

İngilis mədəniyyətinin və tarixinin bədii ədəbiyyatda öz əksini tapan və üstəlik onun məzmununu müəyyən edən konseptual əhəmiyyətli fenomenlərini vurğulamaq olar. Biz ingilis tarixinin parlamentarizm tarixi, habies korpusun təsdiqlənməsi, liberal azadlıqlar haqqında fikirlərin formalaşması kimi tələyüklü mərhələlərini nəzərdə tuturuq. Bu gün təsəvvür etmək çətindir ki, İngiltərədə səkkiz yüz il əvvəl müasir parlamenti xatırladan bir qurum var idi. Bununla belə müasir parlamentarizmin vətəni məhz İngiltərə hesab olunur.

Bu gün bütün bu hadisələr artıq tarixi hesab olunur, lakin onların mənəvi mahiyyəti dəyişməzdir. Dünyada baş verən və ayrı-ayrı ölkələrin sosial həyatını xarakterizə edən prosesləri müşahidə edərək, demək olar ki, min il əvvəl baş vermiş hadisələrin miqyasının nəhəngliyindən əmin oluruq. Qeyd etmək lazımdır ki, ingilis

xalqının enerjisi mənəvi mənbələrlə qidalanırdı. Yəqin ki, mentalitetlərdəki fərqliliyin əsasları da məhz budur. Bir xalqın güclü mənəviyyatından imtina edərək, digər xalqların mənəviyyatına heyranlıqla yanaşmaq çox asandır. Bəs məsələ nədir? Niyə Şərq heç cür öz gücünü toplayıb ingilis mentalitetinin özünəməxsus xüsusiyyətlərini fundamental şəkildə müəyyən edən mənəvi dramdan keçə bilmir? Bu suala cavab vermək çox çətindir və burada məsələ Avropamərkəzçilikdə deyil. Xalqın taleyi müəyyən vəziyyətlərin unikal cərəyanından qurulur. Onlara çağırış və reaksiyalar yekun olaraq xalqın taleyini müəyyənləşdirir. Başqa sözlə, bu gün ulu xalqların adı ilə bizə məlum olan mənəvi konkretika tarixən konkret stimullara qarşı konkret reaksiyalardan ibarətdir.

Bütün klassik ingilis ədəbiyyatında xalqın insan hüquqları uğrunda mübarizəsi öz əksini tapır. Burada da Volterin "Sənə nifrət edirəm, amma öz fikirlərini ifadə edib, müdafiə etməyə üçün həyatımı verərəm" sözlərini yenidən xatırlamaq yerinə düşərdi. Bu, azadlığın mahiyyətini müəyyən edən tamamilə xüsusi bir mənəvi istəkdir. Məhz bu kontekstdə o dövrlərin ruhunu başa düşmək lazımdır.

İngilis ədəbiyyatı haqqında danışarkən qeyd etmək lazımdır ki, ingilis ədəbiyyatı dünya ədəbiyyatı tarixində çox fərqli yer tutur. Burada məsələ yalnız ingilislərin Şekspiri və Bayronu, Dikensi və Qolsuorsi, Oskar Uayldı və Kiplinqi, Konan Doyl və Moemi olması deyil. İngilis ədəbiyyatının dünya ədəbiyyatı məkanında semiotik əhəmiyyəti ingilis dünyasını anlamaqda ingilis təcrübəsinin vacibliyi, həmçinin onun öz tarixi və dünyanın taleyi ilə bağlı bədii refleksiya ilə müəyyən edilir. Başqa sözlə, tarixə və mədəniyyətə bədii reaksiyanın ingilis versiyası dünyada əhəmiyyətli dərəcədə estetik, öyrədici və tərbiyəvi dəyərə malikdir.

Dünyanın milli-dil rəsmini formalaşdıran ingilis mentalitetinin xüsusiyyətləri ilə nəticələnən bədii refleksiyanın özünəməxsusluğu bütün dövrlərdə bu xalqın ədəbiyyatını əcnəbi mədəniyyətli və əcnəbi dilli adresat üçün cəlbedici edir.

Öz dövründə U. Eko yazırdı: "Ədəbi mətnlə işləməyin əsas qaydası aşağıdakılardır: oxucu Kolridjin "etimadsızlıqdan çəkinmək" kimi müəyyən etdiyi gizli razılaşmaya əməl etməlidir (8, 139). Həqiqətən də, mətnə tərcümə materialı kimi müraciət etməyin özü "etimadsızlıqdan çəkinmək" deməkdir. Lakin bu halda, yəni tərcümə edilməli olan əhəmiyyətli mətnin müəyyən edilməsi halında sosial-siyasi, nəticə etibarilə də mədəni şərtlər də birinci dərəcəli rol oynayır. Məsələn, əhəmiyyətli mətnin müəyyənləşdirilməsi vəziyyəti totalitarizm və liberal demokratiya şəraitində fərqlənir. Əlbəttə ki, zamanın ən vacib ideologiyaları öz funksiyasını istənilən şəraitdə və həmişə yerinə yetirirlər. Lakin qeyd etmək vacibdir ki, totalitarizm millidən kənardır, çünki hökm sürən ideologiyanın təsdiqlənməsi vacibdir. Liberalizm həmişə millidir, çünki onu hər bir fərdi dərk etmə və praqmatik reaksiya maraqlandırır. Bu fikrin dünya ədəbiyyatı tarixinə ekstrapolyasiyası bunu deməyə imkan verir ki, totalitarizm şəraitində, məsələn, bizim son sosialist keçmişimiz, seçilən mətnin sosialist ideologiyasına uyğunluğu vacib idi. Postsosialist və posttotalitar dövrlərdə bədii mətnə həyatın təsdiqləyici başlanğıcını tapmaq

vacibdir. Bu istiqamətdə axtarışlar ətraf aləmin çağırışlarına milli refleksiyanın xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirməyə və milli təcrübənin, xüsusən də bədii diskurs məkanının sərhədlərini müəyyənləşdirməyə imkan verir. Bizim fikrimizcə, bu istiqamətdə aparılan tədqiqatlar bu və ya digər milli ədəbiyyatın yerini və əhəmiyyətini müəyyənləşdirməyə imkan verir.

Milli ədəbiyyatın tarixinə belə baxış ədəbiyyatından bəhs edilən xalqın tarixi və mədəniyyətinin dərk edilməsi ilə birbaşa bağlıdır. Çünki milli bədii ədəbiyyat tarixini bədii refleksiya tarixi kimi nəzərdən keçirsək, bura həm elm, həm incəsənət, həm də müharibələrin, dövlət quruculuğunun, iqtisadiyyatın, məişətin tarixi və digər hər şey daxildir, bunlar hamısı birlikdə milli kimi müəyyən edilə bilən ruhun varlığı və zamanını təşkil edir. İngilis ədəbiyyatına ingilis xalqının tarixi və mədəniyyəti bucağından, eləcə də bu xalqın onun üçün əhəmiyyətli hadisələr tarixinə refleksiya bucağından baxaraq onun bu günə qədər də öz əhəmiyyətini itirmədiyini qeyd edə bilərik.

АНГЛИЙСКАЯ ЛИТЕРАТУРА КАК ФЛАГМАН ОБЩЕЧЕЛОВЕЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И ЕЕ ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНАЯ РОЛЬ .

РЕЗЮМЕ

В данной статье оценивается роль и значение английской литературы в пространстве мировой литературы, делающие актуальными ее переводы и в настоящее время. Рассматривается исторический процесс развития национальной литературы непосредственно связанный с осмыслением истории и культуры того народа, о литературе которой идет речь. Переводы из английской литературы оцениваются как «уроки подлинной демократии» и связываются с историко-культурным опытом этого народа, не утратившим своей актуальности по сей день.

Ключевые слова: филогенетическое понимание, литературоведение, глобализация, вестернизация, евроцентризм, рефлексия, литературоведение, национальное самосознание, мир художественных образов, западный менталитет, автономные культуры, мировая литература;

AYTEN GAHRAMAN

ENGLISH LITERATURE AS A PHENOMENON OF UNIVERSAL CULTURE AND ITS HISTORICAL AND CULTURAL ROLE

SUMMARY

This article evaluates the role and significance of English literature in the space of world literature, which makes its translations relevant at the present time. The historical process of development of national literature is directly related to the understanding of the history and culture of the people whose literature is being

discussed. Translations from English literature are assessed as “lessons of true democracy” and are associated with the historical and cultural experience of this people, which has not lost its relevance to this day

Keywords: phylogenetic understanding, literary studies, globalization, westernization, Eurocentrism, reflection, literary studies, national self-awareness, world of artistic images, Western mentality, autonomous cultures, world literature.

İNGİLİS ƏDƏBİYYATI ÜMUMBƏŞƏR MƏDƏNİYYƏTİN FLAQMANI KİMİ VƏ ONUN TARİXİ-MƏDƏNİ ROLU REZÜME

Bu məqalədə ingilis ədəbiyyatının dünya ədəbiyyatı məkanında onun tərcümələrini indi də aktual edən rolu və əhəmiyyəti qiymətləndirilir. Ədəbiyyatı haqqında bəhs edilən xalqın tarixi və mədəniyyətinin dərk edilməsi ilə birbaşa bağlı milli ədəbiyyatın inkişafının tarixi prosesi nəzərdən keçirilir. İngilis ədəbiyyatından tərcümələr "əsl demokratiya dərsləri" kimi qiymətləndirilir və bu günə qədər öz aktuallığını itirməmiş bu xalqın tarixi-mədəni təcrübəsi ilə əlaqələndirilir.

Açar sözlər: filogenetik dərkətmə, ədəbiyyatşünaslıq, qloballaşma, vesternləşmə, Avropamərkəzçilik, refleksiya, ədəbiyyatşünaslıq, milli özünüdərəkətmə, bədii obrazlar aləmi, qərb mentallığı, muxtar mədəniyyətlər, dünya ədəbiyyatı;

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı:

1. Ədəbi ensiklopediya. Cild 1. M.: Kommunist Akademiyası nəşriyyatı, 1930, s. 124, 704
2. Marks, Engels C.4, c 428
3. Bart R. S/Z. M. Editorial URSS, 2001
4. Sartr C.-P. Ədəbiyyat nədir? SPb.: Aleteya, 2000, s. 63.
5. Nabokov V. Xarici ədəbiyyat üzrə mühazirələr. SPb.: Azbuka-Klassika, 2010
6. Ədəbi ensiklopediya. Cild 1. M.: Kommunist Akademiyası nəşriyyatı, 1930, s. 124
7. XVII əsrin birinci yarısında ingilis lirikası. M.: MDU, 1989, s 5
8. U. Eko "Ədəbi meşələrdə altı gəzinti" "Simpozium", 2014

Rəyçi: f.e. dok. prof. Ş XƏLİLİ